

Universitätsbibliothek Wuppertal

De Theophrasti virtutibus dicendi

Stroux, Johannes

Lipsiae, 1912

Caput VII. De tribus dicendi generibus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-4889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-4889)

tatis atque cum capitibus suis, verborum delectu, compositione, figuris. Ergo etiam hic liber in fundamentis positus est, quae Theophrastus noster coniecit. Cur autem liberius adhibitae sint virtutes elocutionis et partim commutatae, e diversa ratione instituendae λέξεως et κλίσεως factitandae intelleximus.

Contra desunt tria dicendi genera, quae Theophrasto tribui solent. Optimo iure de hac re admonuit Hendrickson: „It is noteworthy, that in the 'Brutus', although the conventional three officia oratoris are defined (185), yet there appears no trace of the recognition of three corresponding styles“ (A. J. Ph. XXVI 1905 p. 265). Duo sane genera nonnullis locis distinguuntur, alterum inornatum, quod cum subtili comparari potest, alterum ornamentis praeditum et copiosum. Quorum rationem discimus Br. 201: „Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quaerimus) duo genera sunt, unum attenuate pressequae, alterum sublata ampleque dicentium: etsi id melius est, quod splendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia, quae summa sunt, iure laudantur.“ In singulis iudiciis raro ad haec duo genera revertitur, veluti in Stoicis (114 sqq.) vel in Demosthene, quem utriusque generis arbitrum laudat 35: „Nihil (potuit) subtiliter dici, nihil presse, nihil enucleate, quo fieri possit aliquid limatius, nihil contra grande, nihil incitatum, nihil inornatum vel verborum gravitate vel sententiarum, quo quidquam esset elatius.“ Sed parva haec sunt generum vestigia, quibus virtutum officium in iudicando nequaquam minuitur.

Iam eo progressi sumus, ut rationem, quae inter dicendi virtutes et tria haec genera conclamata intercedat, tractare possimus.

CAPUT VII.

DE TRIBUS DICENDI GENERIBUS.

Historiam trium dicendi generum conscribere non in animo habeo. Quaestio enim haec est lubrica et fallaciae plena, quippe quae nullis certis testimoniis veterum auctorum confirmetur et a nostratibus in diversas tractetur partes. Tantum dicam, quantum ad intellegendam rationem, quae inter virtutes intercedat et genera, mihi opus videtur esse. Quamquam ne ea quidem tam certis argumentis demonstrari possunt, ut nulla moveatur dubitatio, tamen, quae ex universa utriusque doctrinae indole et usu concludi videntur posse, ut meam scilicet de generibus sententiam proponam.

Ars eloquendi vel, ut Graece dicam, *λέξεως τέχνη*, id agit, ut ei, qui artificiose dicere nesciat, artificiose dicendi tradat rationem. Quaerit Discipulus ex Arte: 'Quid faciam, ut erudite et polite loquar.' Respondet Ars: 'Latine dicas et aperte et apte et ornate: oratio tua non erit vituperanda.' Discipulus: 'Quomodo eas, quas dicis, virtutes assequar?' Ars: 'Latine loqueris, si his uteris praeceptis, aperte, si illis', atque pergit eadem ratione omnes ei explicare virtutes aut quattuor aut, si plures antea postulavit, etiam plures. Nihil est, quod discipulus insuper interroget, habet enim omnia, quae bene observata orationis laudem efficiunt.

Haec simplex est ratio, qua tertia artis rhetoricae pars ab inventoribus instructa est. Sed ubi nova tempora, ut iam in priore capite diximus, nova genuerunt studia, Discipulus quaesivit ex Arte: 'Quomodo alter Lysias fiam, alter Thucydides, alter Demosthenes?' Atque Ars ut ita interroganti responderet, nova praecepta composuit *περὶ μιμήσεως*.

Duae autem erant rationes imitandi: una, qua adolescentibus dicendi studiosis omnes oratores veteres, qui a rhetoribus probati et in ordinem bonorum recepti erant, ad imitationem commendabantur. Neque enim latebat eum oratorem, qui omnibus numeris absolutus esset, inter mortales non inveniri. Itaque in singulis oratoribus, quid laude et imitatione dignum esset, magistri dicendi notabant et discipulos adhortabantur, ut suam dicendi rationem ad virtutes ab omnibus bonis oratoribus petitas effingerent, vitia autem uniuscuiusque evitarent neve desperarent se etiam melius quoddam dicendi genus consecuturos esse quam veteres ipsos, quos imitarentur. Libertas igitur ne in imitatione quidem omnis oppressa est neque nimis duris vinculis adolescentium ingenia coercita sunt. Hanc autem imitandi rationem, quam quin sanam et probabilem putem, facere non possum¹⁾, Dionysius docuit in tribus primis de veteribus oratoribus iudiciis, Quintilianus in libro decimo Institutionum.²⁾ Quibus ex scriptoribus nos capite VI disputationis nostrae demonstravimus primam hanc imitandi rationem ad oratorum iudicia virtutes *λέξεως*, quae in libris ad instituendam elocutionem paratis iam pridem constitutae erant, adhibuisse, generum vero distinctione eiusmodi scripta caruisse.

Altera autem imitationis ratio unum docet veterem auctorem omni ex parte exprimendum esse. Credebant enim acres antiquitatis amatores veterem illum tam perfectum esse, ut novi quamvis elaborarent, eum

1) Aliter iudicat Paulus Otto, qui in primo dissertationis (Quaestiones selectae ad libellum *Περὶ ὕψους*, Diss. Kiel 1904) capite utiliter de libelli sui ratione *μιμήσεως* disputavit. De Auctoris ad. Her. sententia vide IV c. 5.

2) Ita etiam Horatius: *Ars Poet.* 131sqq.

assequi vix possent, nedum superarent. Nullum verbum eius exempli vitiosum aut inornatum esse putabant. Quis vero ille unus esset, ne inter ipsos quidem constabat, cum alii Lysian, Thucydiden alii optimum putarent. Demosthenen, Hyperiden, Aeschinen iam recentiores rati respuebant. Discipulos autem, quibus haec ratio eligendi libertatem non concessit, in multo serviliorem, quam prima, imitationem compulit, ita ut facilius novorum oratorum propria ingenia exstinguerentur, quam libertas admitteretur novi generis orationis formandi. Ne omnino ab arte dicendi adulescentes deterrerentur, solatio opus erat, quale in nonnullis scriptis nobis servatis reperitur: magna iam laude dignum esse eum, qui ad exemplum perfectissimi oratoris aliquantum accederet, veluti *περὶ Ὑψους* c. 13 (p. 32 Vahlen¹): καὶ τῷ ὄντι καλὸς οὗτος καὶ ἀξιονικώτατος εὐκλείας ἀγών τε καὶ στέφανος, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἠττάσθαι τῶν προγενεστέρων οὐκ ἄδοξον. Cic. Or. 6: „Quare non est, cur eorum qui se studio eloquentiae dederunt, spes infringatur aut languescat industria; nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est¹), et in praestantibus rebus magna sunt ea, quae sunt optimis proxima.“ Ad discrimen intellegendum utile est testimonio sane recenti²) aures praebere, de quo Brinkmannus egit in Museo Rh. 61, p. 117 sqq. Philosophi contra *μίμησιν* disserebant: *Ἀνσχερὲς τὸ κατὰ φύσιν ἢ κατὰ τύχην γινόμενον τέχνη καταλαβεῖν*. Rhetores *μίμησιν* defendebant: *Καὶ ὅτι μὲν δυνατὸν γινῶναι τὰ ιδιώματα τῶν χαρακτήρων, ἀρκούντως ὡς οἶμαι δεδήλωται· δεῖ δὲ μετελθεῖν ἐπὶ τὸ τρίτον ἀπόρημα. τί δὲ τοῦτο ἦν; ‘οὐχ οἷόν τε’ φασὶν ‘ζηλωσαὶ τοὺς τῶν ἀρχαίων τύπους· καταφερομένη γὰρ ἡ φύσις πρὸς τὴν οικείαν διάθεσιν μεταβάλλει πρὸς τὴν ἑαυτῆς ιδιότητα τὴν πᾶσαν τοῦ λόγου διοίκησιν’· καὶ τοῦτο μὲν ἐγγὺς ἀληθείας. ζηλωσαὶ γὰρ εἰς τὸ ἀκριβὲς τὸν χαρακτήρα τὸν Δημοσθενικὸν ἢ Πλατωνικὸν ἀδύνατον, πλὴν εἰ καὶ μὴ τελέως, ἀλλ’ οὖν ἔσται τοῖς ποιοῦσιν ἐκ μέρους καταληπτόν. ἀγαπητὸν γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐγγὺς ἔλθεῖν, μὴ τί γε <δὴ> Δημοσθένους ἢ Πλάτωνος*. Quanto fortius, quanto aptius ad inflammandas iuvenum vires Quintilianus in altero decimi libri capite (X2, 8 sqq.). Comparanda sunt cum Graecis, quae attuli, verbis haec: „Sed etiam, qui summa non appetent, contendere potius quam sequi debent. nam qui hoc agit, ut prior sit, forsitan etiamsi non transierit, aequabit. eum vero nemo potest aequare, cuius vestigiis sibi utique insistendum putat: necesse est enim semper sit posterior, qui sequitur. adde, quod plerumque facilius est plus facere quam idem . . . adde, quod quidquid alteri

1) Cicero enim servilem imitationem ipse improbat.

2) Quod ad V saec. post Chr. n. rettulit Brinkmannus.

simile est, necesse est minus sit eo, quod imitatur, ut . . . actus histri-
num veris adfectibus.¹⁾

Sed cum omnis imitatio in uno auctore posita esset, orta est quae-
stio, quis esset optimus omnium veterum oratorum. Hoc quasi Eridis
pomo factum est, ut inter rhetores novum quoddam bellum Troianum
exardesceret de pulcherrima oratione. Duae autem erant inimicissimae
inter se factiones, quarum alteram Attici tuebantur, Asiani alteram.²⁾
Sed ut litem intellegamus, ea, quae de duabus imitandi rationibus supra
exposita sunt, respicere nos oportet. Utrique enim veteres oratores se
imitari contendebant eorumque auctoritate suum dicendi genus ab adver-
sariorum reprehensione studebant defendere. Attici alteram rationem se-
cuti unum auctorem imitatione exprimendum esse censebant, aut Lysian
aut Thucydiden, Asiani secundum primam *μιμήσεως* rationem omnes
'Atticos' oratores advocabant, Lysian quidem non respuebant, sed ei
adiciebant Hyperiden Aeschinen, omnium principem Demosthenen³⁾,
initio fortasse nonnulli etiam Demetrium Phalereum, Dinarchum, De-
maden. Ipse Hegesias, rhetor in Asianae dictionis licentia facile auda-
cissimus, se Lysiae exemplum sectari profitebatur. De vera igitur ratione
imitandi et de praestantia optimi oratoris decertatum est. Quibus armis?
Descriptione generum dicendi. A personis enim oratorum causa ad uni-
versi generis formam diiudicandam delata est. Atque Attici quidem Lysiae
sui genus purum esse in verbis et elegans et solutum dicebant, in sen-
tentiis subtile et acutum, exsanguae, aridum, humile Asiani appellabant.
Contra Asiani, qui suum genus dicendi ornatum et magnificum vole-
bant esse, ab Atticis tumidi vocabantur et inflati. Hic generum dicendi
usus etiam in iis scriptis rhetoricis, quae ad nos pervenerunt, perspicui
potest. Illud vero quaerimus, utrum genera dicendi ad certamen de op-
timo oratore gestum inventa et ab initio instructa sint, an constituta
iam antea a rhetoribus ad novam litem sint arcessita.

Cui quaestioni cum veterum auctorum nulla respondeant testimonia,
ipsam generum indolem atque naturam examinemus necesse est. Neque
desunt vestigia, quibus a rhetoribus, qui *περὶ λέξεως* et *περὶ μιμήσεως*
scripserunt, ad grammaticae artis eam partem, quae *κρίσις* appellatur,
deducamur. Grammatici enim in litterarum thesauris, quos maiores re-

1) Totum caput *περὶ μιμήσεως* optimae doctrinae plenum ex praeclaro quo-
dam fonte (certe non ex Caecilio) haustum est.

2) Quorum nominum de vera interpretatione post Nordeni doctum librum
(A. Kunstprosa vol. I) denuo disseruit Wilamowitz: *Asianismus und Atticismus*
Hermae vol. 35, 1 ff.

3) Cic. Or. 23. 29 sqq. de optim. gen. 13.

liquerant, colligendis, digerendis, explicandis versabantur iidemque γένη et εἶδη litterarum distinguebant, ut auctores in ordines diversos distribuere possent. Itaque in partitionibus artis grammaticae praeter ἀναγνωστικόν, ἐξηγητικόν, διορθωτικόν etiam κριτικόν μέρος enumerari solet, qua de re ne longus sim, Useneri disputationem adeas, quae inscribitur: „Ein altes Lehrgebäude der Philologie“, actis Academiae Monacensis (1892, p. 582sq.) insertam. Quin etiam adeo criticae parti grammatici favebant, ut Dionysius Thrax diceret κάλλιστον τοῦτο εἶναι πάντων τῶν ἐν τῇ τέχνῃ, alii autem criticos se appellari vellent et grammaticam criticae parti subiungerent. De Cratete quidem Mallota Sextus Empiricus (adv. Math. I, 79) memoriae tradit: καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔλεγε διαφέρειν τὸν κριτικὸν τοῦ γραμματικοῦ, καὶ τὸν μὲν κριτικὸν πάσης, φησί, δεῖ λογικῆς ἐπιστήμης ἐμπειροῦν εἶναι, τὸν δὲ γραμματικὸν ἀπλῶς γλωσσῶν ἐξηγητικὸν κτλ. In aestimandis autem scriptoribus critici sua sponte impulsus sunt, ut genera et, ut Graeci dicunt, χαρακτηρίας definirent. Id certe testimonio probatur Taurisci, Cratetos discipuli, cuius verba servantur a Sexto Empirico adv. Math. I, 248: Ταυρίσκος γοῦν ὁ Κράτητος ἀκουστής, ὡσπερ οἱ ἄλλοι κριτικοί, ὑποτάσσων τῇ κριτικῇ τὴν γραμματικὴν, φησὶ τῆς κριτικῆς εἶναι τὸ μὲν τι λογικόν, τὸ δὲ τριβικόν, τὸ δ' ἱστορικόν. λογικὸν μὲν τὸ στρεφόμενον περὶ τὴν λέξιν καὶ τοὺς γραμματικοὺς τρόπους, τριβικόν δὲ τὸ περὶ τὰς διαλέκτους καὶ τὰς διαφορὰς τῶν πλασμάτων καὶ χαρακτηρίων κτλ. Vocabulum πλάσμα Tauriscus primus, quem scimus, de generibus dicendi adhibuit. Quod ut ita interpretemur, Procli usu eiusdem vocis commovemur, qui in chrestomathia (apud Photium cod. 239) exposuit: ὅτι τοῦ πλάσματος τὸ μὲν ἐστὶν ἰσχνόν, τὸ δὲ ἀδρόν, τὸ δὲ μέσον.¹⁾ Taurisci igitur ex definitione quamquam de numero generum et appellandi ratione nihil concludi potest, hoc tamen intellegitur πλάσματα vel χαρακτηρίας a criticis Taurisci temporibus tractatos esse²⁾; critici autem sive artem gramma-

1) Collectis reliquis locis (addendum est schol. in Dionys. Thrac. p. 449, 26 Hilg.) hunc usum vocis πλάσμα recte explicavit Schmid: Mus. Rh. 49, 134sq., prorsus autem falsus est Steinthal: Gesch. d. Sprachwissenschaft II², 184.

2) Usener (l. l. p. 607): „Das Endergebnis aller auf die Werke eines Dichters oder Schriftstellers verwendeten Kritik ist die Feststellung der schriftstellerischen Persönlichkeit, des χαρακτηρ. . . . So stellte man gewisse allgemeine Typen auf, unter welche die einzelne schriftstellerische Persönlichkeit untergeordnet werden konnte.“ Sed Usenerus Rabii sententiam secutus ex Peripateticorum artibus rhetoricis genera putat a criticis deprompta esse: „sofern es sich um Formen der Rede handelte, war Theophrasts Werk περὶ λέξεως die Hauptquelle.“ Quod falsum esse, si mihi contigit, ut probarem, ea, quae Usenerus de generum apud criticos usu docuit, cum nostra disputatione consentiunt. Scilicet grammatici genera, quae Theophrastus non habuit, in censendis scriptoribus distinxerunt,

ticam eorum officio subiungimus sive eos grammaticis, a rhetoribus, qui praecepta instituendae elocutionis constituerunt, certe alieni sunt.

In rhetoricis autem scriptis, in quibus genera dicendi tractantur, remanent vestigia quaedam grammaticae inventionis. Nam primum quidem omnes veteres scriptores cuiuslibet litterarum ordinis in genera illa distributos esse videmus, quia omnes in criticorum censuram conveniebant. Rhetores autem oratorum maiorem rationem habuissent, si ipsi ad suam praeceptionem genera invenissent. Poetae, philosophi, historici in generibus iis, quae Dionysius in libro de Demosthene descripsit, collocati sunt. Cicero autem cum genera ad oratoriam disputationem, quae Orator inscribitur, adhiberet, disertis verbis philosophos, sophistas, historicos, poetas ex finibus rhetoricorum generum semovit (Or. 61—68). Quamquam enim Homerum Euripidem Menandrum oratores iam pridem in usum suum vocabant, tamen Aeschylum Sophoclem, lyricos poetas, Herodotum historicum, Platonem philosophum sero imitabantur, cum εἶδη litterarum diversissima nulla facta distinctione ad imitationem arriperent.

Deinde autem Theophrastum, qui scripsit περὶ λέξεως, inventorem trium generum dicendi credere eo vetamur, quod omnem oratoriam facultatem genera amplectuntur, tam πραγματικὸν τόπον, quam λεκτικόν. Demetrium in libello περὶ ἐρμηνείας unumquodque genus distribuisse in capita διανοίας λέξεως συνθέσεως infra videbimus.¹⁾ Postremum vero rhetores, qui discipulis complura genera proponebant, facere non poterant, quin de optimo genere iudicium ferrent. Inter plura enim genera ratione dissimilia sed pari laude praedita, quod potissimum imitarentur, adulescentes eligere non poterant. Grammatici autem suis generibus auctores laude dignos et probatos in ordines redigebant specie dicendi diversos, sed pretio non impares. Cuius rationis vestigia etiam in rhetoribus scriptis exstant: Auct. ad Her. IV, 11: „Sunt igitur tria genera . . . in quibus omnis oratio non vitiosa consumitur.“ Cic. Or. 22: „Horum singulorum generum quicumque vim in singulis consecuti sunt,

unde a rhetoribus de imitatione decertantibus ad iudicia adsumebantur. Genera haud scio an Quintilianus etiam significaverit I 4, 3: „Mixtum his omnibus (artis grammaticae partibus) iudicium est: quo quidem ita severe sunt usi veteres grammatici, ut non versus modo censoria quadam virgula notare et libros, qui falso viderentur inscripti, tamquam subditos submovere familia permiserint sibi, sed auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero.“ Grammatica ratione generum Varro usus est: *Et in carmine et in soluta oratione genera dicendi sunt tria probabilia* etc. (Gellius VI 14, 1; Wilmanns p. 205). Polybium non fuisse in generibus auctorem Varronis recte exposuit Hendrickson: A. J. Ph. XXVI 270.

1) Cf. infra p. 106.

magnum in oratoribus nomen habuerunt“ (quocum loco conferendus est etiam Quint. XII 10, 58). Cic. De Or. III 26: „Et si hoc in his quasi mutis artibus est mirandum et tamen verum, quanto admirabilius in oratione atque in lingua? quae cum in iisdem sententiis verbisque veretur, summas habet dissimilitudines, non sic ut alii vituperandi sint, sed ut ii, quos constet esse laudandos, in dispari tamen genere laudentur“ (etiam III 34). Brut. 204: „Atque in his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio, et uterque aequalibus suis plurimum praestitit.“ Ita quidem *κριτικός*, cuius officium, ut cum Martiano Capella¹⁾ loquar, spectativum (*θεωρητικόν*) est, cum veterum scripta probat, omnia genera sine ullo de principatu certamine laudare poterat. Rhetores autem cum 'active' (*πρακτικῶς*) discipulos docerent, quomodo hi suum genus dicendi conformare deberent, in describendis generibus non tam id agebant, ut veterum orationes eorumque *χαρακτῆρας* explicarent, quam ut novum genus, quod dicendi studiosus ad veterum exemplar posset effingere, designarent. Itaque Dionysius, Auctor ad Herennium, Cicero, Quintilianus rhetorice generibus usi sunt, ut eorum descriptione, quae omnino optima esset dicendi ratio, demonstrarent. Eadem autem causa rhetores commoti sunt, ut characteribus opponerent quasi *παρεκβάσεις* et vitiosa genera. Criticum enim, qui iudicio suo aut omnino auctorem numero exemit aut laude dignum generi cuidam assignavit (Quint. I 4, 3), ineptum erat vitiosos auctores generatim censere, rhetori discipulos instituenti necessarium admonere, ne in finitima bonis generibus vitia inciderent. Vitiosos tamen *χαρακτῆρας* ipsis generibus recentiores esse inde elucet, quod vitia *virtutibus* dicendi contraria non ita sollerter in vitiosa genera commutata sunt, qua de re cum de Demetrii libello *περὶ ἔμφυλης* agemus, plura dicenda erunt (infra p. 106sq.). Medio denique generi rhetores vel maxime obtrectabant. Ii enim, qui ex tribus generibus inter se coniunctis novum genus, quod optimum esset, componebant, medium contemnebant et prope neglebant (Cic. Or. 96). Omnem autem eius rationem ii commutabant, qui secundum Peripateticorum *μεσότητα* ipsum optimum genus in medio, utriusque generis participi, ponebant, veluti Dionysius in libro de compositione verborum. Itaque si examinatis generibus probatur eam rationem, qua grammatici vel critici usi sunt, ad generum naturam et indolem accommodatam esse, rhetorum vero rationem a complurium generum pari laude alienam et ita esse commutatam, ut magis praecipienda ratio ha-

1) Qui Varronem secutus est. Usener: I. I. p. 601.

beretur quam iudicandi, iam dubitari nequit, utrorum sit ratio genuina, et utri genera ad suum usum invenerint. Quae si in grammaticorum iudiciis adhibebantur, mirum non est a rhetoribus recepta esse. Postquam enim ad imitationem studium dicendi se totum fere convertit, rhetores, qui *περὶ μιμήσεως* praecipiebant, iudicia a grammaticis, qui eosdem auctores iam pridem censuerunt, quasi ad usum parata in suos libros transtulerunt. Ita factum est, ut termini inter duas institutionis provincias constituti evanescerent; veluti Dionysius Halicarnasensis rhetorem quidem se nominari et esse voluit, sed plurima eius scripta, quippe quae ad imitationem pertineant et veterum auctorum exhibeant censuram, non minus grammatica quam rhetorica appellari possunt. Invicem autem grammaticos novum institutionis genus sibi arrogasse, Tyrannionis, nisi fallor, definitione artis grammaticae probatur. Quam scholiasta ad Dionysii Thrac. artem grammaticam attulit, ut reprehenderet, his verbis: ὅστε οὐκ ὀρθῶς ὠρίσατο Τυραννίων τὴν γραμματικὴν, εἰπὼν ᾿γραμματοκὴ ἐστὶ θεωρία μιμήσεως· οὐ μόνον γὰρ περὶ μίμησιν καταγίνεται, ἀλλὰ καὶ περὶ λέξεις μὴ ἐχούσας μίμησιν (Gr. Graeci III 121). Recte quidem scholiasta notavit eam definitionem unam partem artis (*ζοητικόν*) comprehendere, non omnes. Ea autem, quae deesse dicit, Tauriscus loco supra laudato (p. 123), *λογικόν* appellavit μέρος. Sed non habemus, cur *μιμήσεως* vocabulum aliter interpretemur atque scholiasta, et ab usitata vi rhetorica ad vocis *μιμήσεως* vim philosophicam, qualem Aristoteles (rhet. III p. 1404a21) adhibuit, revertamur.¹⁾ In hac igitur quasi confusione artium genera dicendi ex altera parte facile in alteram transierunt.

Habes meam de origine generum dicendi sententiam. Quo minus autem singulos gradus historiae perspicimus, eo magis teneamus oportet ea, quae de usu generum ex indole librorum, in quibus reperiuntur, in universon cognoscere possimus. Nam in recentibus quoque scriptis rhetoricis, quae ad nos pervenerunt, *χαρακτῆρας* videmus a virtutibus *λέξεως*, quam priorem fuisse tertiae partis instituendae rationem demonstravimus, aut aperte separatos esse aut ita coniunctos, ut confusionis factae certa vestigia reperiantur. Quod si verum est — persequemur

1) Qui ita definitionem explicant, vereor ne Tyrannionem invitum sua ipsorum doctrina exornent. Sed non solum Steinthal ita interpretatus est (Gesch. d. Sprachw. II², 177), verum ei assensus est Usener: l. l. p. 639, qui scholiastam, quem nos sequimur, ita vituperat: „Die billige Widerlegung zeigt, daß der Scholiast die Definition nicht im geringsten verstanden hat.“ Sed scholiastae testimonium unum extat de hac definitione. *Μίμησιν* autem ad grammaticam artem etiam detulit Theodosius Alexandrinus, quem affert Fabricius ad Sexti Empirici locum supra laudatum (p. 92).

autem tria genera per litteras rhetoricas, ut hoc probemus — neminem puto Theophrasti libro *περὶ λέξεως* ea iam impositurum esse.

Primus audiendus est Fabius (L. XII), cuius institutiones cum omnem orbem artis complectantur, dilucide ostendunt, qua quaeque in parte praecepta collocanda sint. Utrumque autem tractabimus, et quae sit generum ratio apud eum et qua in parte operis sint exposita.

Neque enim unam, sed diversas inter se divisiones generum Quintilianus enarrat. Accuratius demum perquirenti duas numerari rationes ex variis vocabulis occurrit. Nam cum his verbis transitum faciat XII 10, 58: „*Altera* est divisio, quae in tres partes et ipsa discedit“, omnia, quae de generibus praecedant, ut ad unam partitionem referamus, admonemur. Quae autem est haec prima generum divisio? Initio rhetor dicendi genera cum pictoribus et statuariis comparat (XII 10, 3 sqq.). Ut pictorum primi, qui inter veteres probandi sunt, Polygnotus et Aglaophon simplicitatem praestant, Zeuxis et Parrhasius ornamentis magis iam indulgent, pictores denique, qui Alexandri aetate floruerunt, etsi genere sunt diversi, tamen in ostentanda arte et in variandis coloribus pari studio flagrant, ut porro inter statuarios temporum intervalla similes ordines efficiunt, cum primum dura quaedam opera fingerentur, deinde molliora, tum demum artis ratio elegans et polita a diversis artificibus diversa excoleretur, ita oratorum tria genera discernuntur aetate. Quo vetustiores, eo horridiores erant oratores, et eo magis carebant arte; vim tamen et dignitatem quandam etiam veteres adepti sunt. Vetusti et horridi sunt Laelius, Africanus, Cato, Gracchus, qui Polygnoti in pictoribus locum obtinent. Medium et aetate et arte spatium Crassus et Hortensius occupant. Sequitur tertio loco magna turba eorum, qui omnia artis ornamenta ostentant, sed propria indole in varias distrahuntur species.

Ad hanc generum divisionem, quae tota pendet ab annorum ordine¹⁾, Quintilianus adiungit Atticorum et Asianorum partitionem nullis certis finibus separatam, ut ea quoque magis ad aetatis quam ad dictionis differentiam pertinere videatur. „Plurimum tamen (orationum formae) invicem differunt, nec solum specie . . . sed genere ipso, ut Graecis Tuscanicae statuae, ut Asianus eloquens Attico“ (XII 10, 1). Ut autem ex aetate tria genera oratorum discernit, ita similitudinis perficiendae causa tertium genus Rhodiorum addit genuinae bipartitioni (XII 10, 18). Sed in exponendis Atticorum et Asianorum generibus disputationem a temporum gradibus avocat et ad ipsam dicendi rationem reversus ostendit

1) Similem ex annorum spatiis distinctionem generum exponit Cic. De Or. II, 92 sqq. cf. Br. 26 sqq.

omnium generum exempla inter veros Atticos reperiri, ut refutet eos, qui solos se Atticos appellari velint. Ne concedi quidem Romanis oratoribus imitationem Atticorum putat, cum Latina lingua careat gratia et iucundis sonis (XII 10, 27). Postremum denique eos reprehendit, qui *φύσει* solam sectantur et omnem artem reformidant; ii quoque imitatione utuntur, sed antiquissimorum, nam: „antiquissimum quemque maxime secundum naturam dixisse contendunt“ (XII 10, 42). Satis intellegitur Quintilianum in prima divisione generum, quam unam esse ipse significat, nusquam accurate dictionem ab aetatis differentia seiunxisse. Saepe tam diversos ratione dicendi auctores in uno *aetatis* genere componit, quales Cato fuerunt et Gracchi (XII 10, 45). Sed hoc obscuritatis vitio, quo Fabii prima generum descriptio laborat, de mutata studiorum ratione certiores fimus. Nam in Tullianis scriptis rhetoricis Atticismus nondum cum nimia antiquitatis affectatione in unum genus contractus est. Ciceronem, qui Catonem Romanis oratoribus ad imitandum proponere simulavit, ita supra explicavimus, ut Lysianorum pravitatem *προαιρέσεως* per ironiam refutare nobis videretur (p. 83). Quintilianus autem iam vidit veros Catonis aemulatores (II 5, 21). Eius libro duodecimo probatur, qua ratione antiquitatis imitatio ad generum certamen accesserit. Unde factum est, ut temporum discrimina veterum generum loco substituerentur; ipsa quoque vocabula Atticismi et Asianismi Fabius ita perstrinxit, ut ea memoriae tradere magis videretur quam discipulos docere. His enim verbis incipit: „Et *antiqua* quidem illa divisio inter Atticos et Asianos fuit“ (XII 10, 16).

Quoniam primae divisionis ratione demonstratum est rhetorem nostrum ex suae aetatis studiis eam generum differentiam, quae antea erat, prae temporum distantia, qua tum nitebantur, neglexisse, non iam miramur eum in tribus generibus, quae grande, medium, subtile vocantur, describendis summatim et exiliter comprehendisse, quae in fontibus, maxime in Tulliano Oratore, invenit (XII 10, 58). Quam non adhibuerit ad institutionem genera, ex hisce verbis perspicitur: „Plures igitur etiam eloquentiae facies, *sed stultissimum quaerere, ad quam se recturus sit orator*, cum omnis species, quae modo recta est, habeat usum, atque *id ipsum non sit oratoris, quod vulgo genus dicendi vocant*: utetur enim, ut res exiget, omnibus“¹⁾ (XII 10, 69). Si semper haec valuisset sententia, tria genera nullum in praeceptione artis rhetoricae locum obtinuis-

1) Si autem unum genus necesse est eligere, grande praefert (XII 10, 63). Sequitur, ut eandem sententiam, quam Cicero Oratore suo probare studuit, Fabius defendat. Schmidius, qui alterum locum neglexit, non recte de Quintiliano iudicavit. Rh. Mus. 49, 153.

sent.¹⁾ Ciceroni vero gratias debemus, quod tres partes, in quas recte dicendi institutio imitatione distracta est, rursus in optimi unam formam coegit. Hoc enim spectat eius 'Orator'. Quo facto diversorum generum doctrina superflua erat et pristinae simplicitati provincia instituendae λέξεως reddebatur.

Atque haec quidem de ratione generum. Iam videndum est, qua in parte operis Quintilianus ea collocaverit. Id nostra nunc maxime interest. Hoc autem modo libros suos digessit (I Prooem. 21 sq.): „Liber primus ea, quae sunt ante officium rhetoris, continebit. secundo prima apud rhetorem elementa et quae de ipsa rhetorices substantia quaeruntur, tractabimus. quinque deinceps inventioni (I) — nam huic et dispositio (II) subiungitur — quattuor elocutioni (III), in cuius partem memoria (IV) ac pronuntiatio (V) veniunt, dabuntur. Unus accedet, in quo nobis orator ipse informandus est, et qui mores eius, quae in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio, *quod eloquentiae genus*, quis agendi debeat esse finis, quae post finem studia, quantum nostra valebit infirmitas, disseremus.“²⁾

Eam, quae est de elocutione (περὶ λέξεως), partem accurate et longe separavit a generibus. Ex libris VIII—XI examinatis intelleximus totam λέξεως praeceptionem virtutibus dicendi subiectam esse. Genera ut ab elocutione, si eam tertiam artis partem interpretamur, aliena sunt, ita pertinent ad disputationem de oratore (περὶ ῥήτορος). Genus enim dicendi voluntatem cuiusque propriam efficit, quam Graeci dicunt προαίρεσιν.

Atque Quintilianus quidem quin genera dicendi cum λέξεως praeceptis³⁾ misceri vetet, non dubium est. Postquam hic oculis nostris

1) Itaque Quintilianus admonet innumerabiles revera species inter illa genera esse intermissas XII 10, 66. XII 10, 10: „In oratione vero, si species intueri velis, totidem paene reperias ingeniorum, quot corporum formas.“ Quocum consentit aliquatenus Dionysius Hal. de comp. verb. c. 21 (p. 145 R): εἰδινὰς μὲν διαφορὰς πολλὰς σφόδρα εἶναι τίθεμαι . . . οἷομαι τε ἴδιον ἡμῶν ἐκάστω χαρακτήρα ὥσπερ ὄψεως οὕτω καὶ συνθέσεως ὀνομάτων παρακολουθεῖν . . . τὰς μὲντοι γενεῖνὰς αὐτῆς διαφορὰς ταύτας εἶναι πείθομαι μόνας τὰς τρεῖς. Ad Graecum exemplum etiam Latini rhetoris distinctio inter species et genera redire videtur.

2) Quint. XII 10, 1 videtur novam dispositionem describere a prima alienam, cum diceret: „Superest, ut dicam de genere orationis. hic erat propositus a nobis in divisione prima locus tertius. nam ita promiseram me de arte, de artifice, de opere dicturum.“ Sed si accuratius animus advertes, 'opus' non est solum ab 'artificis' parte, sed inseritur in eam. Exponit enim post genera, quando artifex dicendi finem faciat, quomodo otium degat. Cf. Lib. I prooem. 21, Lib. XII prooem. De ea consuetudine Quintiliani supra p. 57 adnot. 2.

3) Etiam XII prooem. 3.: „Postquam vero nobis ille, quem instituebamus, orator a dicendi magistris dimissus aut suo iam impetu fertur aut maiora sibi

aciem dedit, videmus optimos auctores eadem ratione ab instituenda elocutione et ab artis praeceptis, quam magistri docent, genera distinxisse.

Ciceronis Orator Latinorum librorum rhetoricorum omnium maxime ad tria genera pertinet. Quid ea sibi velint, ex tota operis indole intellegendum est. Ne longus sim, positis controversiarum ambagibus de ratione, quae inter libros De Oratore et Oratorem intercedat, dicam, quid sentiam.

Libros De Oratore Cicero a re publica gerenda depulsus composuit, ut oratorem summa dignitate ornaret eumque ex scholis magistrorum ad sublimem super omnes singulas artes locum efferret. Quaestionem autem de principatu inter rhetores et philosophos tractatam ita solvit, ut oratori omnem eruditionem adsignaret, philosopho autem talem *ἐγκυκλίον παιδείας* plenum oratorem praeferret, quod ille studiis vacaret, hic in vita et acie versaretur et opibus collectis uti sciret. Is igitur orator cum scientia philosophi coniuncta habere debet rhetorica instrumenta et dicendi facultatem. Sed adversarii, quibus impugnat libris suis, minorem in partem philosophi erant, quippe quorum opibus ad bonum oratorem formandum usus sit. Immo vero magistris dicendi obsistit, qui regulis quibusdam discipulorum mentibus iniectis se perfectos oratores promittebant facturos esse.¹⁾ Itaque diu moratur iis disputationis locis, qui ad universam oratoris facultatem pertineant, rhetorica vero praecepta omissis artis quasi elementis ita percurrit, ut perfecti sui oratoris vim in singulis breviter ostendat.

Oratorem autem Cicero conscripsit²⁾, ut suum genus dicendi contra impetum Atticorum defenderet. Ii adversarii adeo non carebant eruditione, ut 'docti' vel 'intellegentes' vel similibus appellarentur nomini-

auxilia ex ipsis sapientiae penetralibus petit, quam in altum simus ablati, sentire coepimus."

1) Tum Roma conferta erat magistris dicendi. Etiam *Graeculi* technicas regulas docebant. Si igitur libros De Oratore contra Latinos, qui dicuntur, rhetores scriptos putas (Norden: A. K. I¹, 222sq.), recte putas, si contra eos solos, in hoc, quod solos dicis, erras. Ut contra Isocratis *φιλόσοφον ἠητορικὴν*, ita contra Ciceronis similem in Latinis rationem multi a diversis partibus repugnabant. Locos, ubi magistri dicendi diserte increpantur, collegit Norden l. l. p. 223sq. (addendum De Or. I 52) sed attende ad I 19: „Neque eis aut praeceptis (libros rhetoricos dicit) aut magistris aut exercitationibus, quibus utuntur *omnes*, sed aliis quibusdam se id, quod expetunt, consequi posse confidunt."

2) Cf. Schlittenbauer: Die Tendenz von Ciceros Orator. Jahrb. f. class. Phil. Supplem. XXVIII 183sq., qui recte exposuit contra Atticos Oratorem esse conscriptum. Sed non vidit Ciceronem terminos disputationis longe propagasse. Inter causam, qua ad scribendum impulsus est, et rationem, qua certamen tractavit, idem interest, quod inter totam arborem et radicem.

bus, atque totum genus subtile et acutum, cui favebant, quasi natum videretur viris de re magis quam de verbis laborantibus. Cicero invitus propter dicendi genus magis rhetoricum et ornatum ab Atticis inter eos ipsos rhetores numerabatur, quos libris De Oratore refutaverat. Consentaneum est ad certamen tantopere mutatum mutanda ei fuisse arma. Contra Atticos rationes philosophorum non multum valebant.¹⁾ Orator vero probatus contra oratores probatos dissertavit, quis melius haberet dicendi genus. Quaerendum erat, quod genus inter omnia optimum esset.²⁾ Accedit, quod Attici imitatione nitebantur ad suum genus probandum. Itaque etiam illud tractandum erat, quis inter probatos veteres auctores optimus esset.³⁾

Quae cum ita essent, Tullius reliquas quattuor partes vocabulis artis usitatis appellavit, pro *λέξεως* autem parte, ad quam certamen totum tendebat, se genera tractaturum esse saepe affirmavit ipso elocutionis (*λέξεως*) nomine consulto, ut mihi quidem videtur, evitato (Or. 54, quo loco omnes praeter *λέξιν* partes commemorantur). Ex iis, quae de generum natura supra exposuimus, cum audiveris haec Ciceronis verba: „Nulla praecepta ponemus — neque enim id suscepimus — sed excellentis eloquentiae speciem et formam (id est *χαρακτήρα* Or. 36. 134) adumbrabimus; nec quibus rebus ea paretur, exponemus, sed qualis nobis esse videatur“ (Or. 43), iam intelleges virtutes, quae ad praecepta instituendae elocutionis paratae sunt, in Oratore ne posse quidem adhiberi, sed genera necessaria esse ad describendam oratorum varietatem. Genera enim sola ad certamen cum Atticis ortum valebant atque de generibus Brutus sententiam Tulli rogavit: „Quaeris igitur, idque iam saepius, quod eloquentiae genus probem maxime“ (Or. 3). Itaque ‘Oratoris’ libelli

1) Ratio, quae intercedit inter libros De Or. et Oratorem breviter comprehensa est his Ciceronis verbis: „Ita et doctis eloquentia popularis (Attici, Orator) et disertis elegans doctrina (artifices linguae, De Or.) defuit (cf. Or. 13). Utrumque in Tullio erat.

2) Hoc propositum esse Cicero saepius dicit cf. Or. 2. 3. 54 etc. Semper genus et *χαράκτηρ* (forma, figura) commemoratur.

3) Cicero pugnando non contentus erat. Denuo *omnem* artem quam brevissime percenset et *ιδέαν* oratoris perfecti in quattuor ex quinque partibus (memoriam quamquam transit, tamen commemorat) describit. Incipit autem a generibus (20sq.), ad quae redit demum § 75. Haec genera certaminis causa exponuntur. Item magnum spatium compositioni verborum concessum ex certamine explicatur. Quae ad artis orbem complendum addidit, ea sunt inserta ratione, ut saepius denuo ordiri videatur atque plura prooemia in libro reperiantur. Itaque omnis ordo huius libri intellegitur ex angustiore fine, quem Brutus et Attici ei posuerunt, et ex ampliore consilio Ciceronis, qui libellum ultra temporis necessitatem ad disputationem plenam de oratore perfecto augere voluit. Gravissimus locus § 54, cf. § 52.

indoles, quod ad λέξις attinet, a tertio De Oratore libro plane aliena est. Librorum autem examen nos docuit in librum De Or. genera non quadrare, quia praecepta λέξεως perlustrantur, in Oratore totam quaestionem pendere a generibus, cum oratores censeantur et praecepta teste Tullio omittantur. Nemo, opinor, iam mirabitur in 'Partitionibus Oratoriis', quibus praecepta in conspectum colliguntur, virtutes aut, ut hic appellantur, 'lumina' orationis exponi, tria autem genera silentio praeteriri.

Nobis de ratione inter genera et virtutes quaerentibus subvenit etiam libellus is, quem de optimo genere oratorum inscribere consuevimus, quam praefationem Cicero orationibus de corona in Latinum sermonem conversis praemisit. In hoc enim prooemio de ratione imitandi verba faciens genera dicendi ab institutione oratoria diserte repudiat eaque defert ad historiam clarorum oratorum describendam, cum de personis dicant aliquid, nihil de re. Locus iste ad rationem inter virtutes et genera dinoscendam tam est idoneus, ut dignus sit, qui totus audiatur (de opt. gen. 1sq.): „Oratorum genera esse dicuntur tamquam poetarum;¹⁾ id secus est, nam alterum est multiplex.“ Poesis enim a natura in diversa genera dividitur, quoniam tragoediam a comoedia, epicum carmen a dithyrambico secernendum esse omnes concedunt. Orationis contra unum est genus, cum omnes debeant oratores persuadere et docendo et delectando et permovendo. „Oratorem genere non divido; perfectum enim quaero. Unum est autem genus perfecti . . . Optimum quidem unum est et proximum, quod ei simillimum.“ Ex hac sua sententia eos reicit, qui in praecipienda arte generibus utuntur.²⁾ De hominibus enim dicunt, si eam quam peractae aetatis oratores facultatem dicendi adepti sint, ostendunt, cum artis sit hanc praeceptis instruere dicendi rationem, qua melior non est, ut futuri sciant oratores, quid opus sit ad bene dicendum. „Oratorum autem si quis ita numerat plura genera, ut alios grandes . . . alios tenues . . . alios eis interiectos et tamquam medios putet, *de hominibus dicit aliquid, de re parum*. In re enim, quid optimum sit, quaeritur, in homine dicitur, quod est.“ Qua igitur ratione

1) Cicero igitur comparationem sumit a divisione grammatica, ut nos supra temptavimus genera ad *ῥησίων* grammaticam referre. Sed negari nequit ea poeseos genera, quae enumerat, Tullium iniuria cum tribus generibus dicendi, grandi medio subtili, comparare. Debuit enim orationum *εἶδη* conferre, scilicet *γένος ἐπιδεικτικόν συμβουλευτικόν δικανικόν*.

2) Quam reprehensionem ne forte in ipsius quoque Tullii Oratorem cadere credas, memineris quaeso eum genera eo adhibere consilio, ut adversarios isdem, quibus pugnare solebant, armis reiceret. Demonstrare autem studuit nulli generi optimam dicendi formam inhaerere, omnia vero genera in ea esse inclusa. Quae ratio cum libelli de optimo genere sententia bene consentit.

Tullius iubet artem institui? Admonet de quinque notissimis artis partibus et λέξις ex virtutibus docet, „siquidem, quod (genus) omnis laudes habet, id est optimum.“

Nullum extat scriptum rhetoricum, quod aequè aperte generibus suum locum tribuat et virtutibus λέξεως institutionem reddendam esse doceat. Quod equidem tibi persuadere velim, Ciceronis ex ore accipis: genera ne possunt quidem ad λέξεως praeceptionem adhiberi, nisi ab iis, qui omnem elocutionem petunt ab imitatione. Imitationi quidem etiam libellus de optimo genere ipse inservit, sed ei rationi, quam primam supra appellavimus, colligendi singulas virtutes ex multis auctoribus (supra p. 89).

Varia Ciceronis scripta rhetorica in hanc composita seriem: Liber III De Oratore, Partitiones Or., Orator, libellus De optimo genere orat. idem nos docent, quod Quintiliani unum operis corpus facilius ostendit, praeceptionem λέξεως in virtutibus positam esse, genera pertinere ad caput de oratore et de imitatione. Sequitur, ut contra rationem peccet, qui genera inter praecepta recipiat. Missos facio posterius aevi rhetores Latinos, etiam ipsum Fortunatianum, qui id agebant, ut ex auctoribus venerabilibus, Cicerone potissimum et Quintiliano, quidquid quoquo loco docuissent, in ἐγχειρίδια sua colligerent. Quia omnia sibi afferenda putabant, genera et virtutes uno tractabant capite, quamquam altera ratio alteram elidebat. Sed videtur etiam Auctor ad Herennium id commisisse crimen. Videtur dico, quoniam specie tantummodo ambo sub elocutione coniunxit, revera autem fines satis apertos posuit.

Atque quartum quidem librum suum, qui est de elocutione, hoc modo Auctor anonymus divisit, ut omnia λέξεως praecepta una parte absolveret, quae incipit a capite duodecimo. Ibi enim explicat: „quas res debeat habere elocutio commoda et perfecta.“ Praefationi autem de exemplis conscriptae (c. 1—7) addit tractatum de tribus generibus (c. 8—11), qui omnis fere ex exemplis constat neque ulla eloquendi praecepta exponit. Quae in hac parte consulto evitari nonnullis locis apparet. Cum enim in describendis generibus commemorandae essent verborum electio et compositio atque dicendi figurae, ea praecepta ad alteram detulit partem IV 11: „Si exornationes sententiarum aut verborum (σχηματα), quae gravitatem habebunt, de quibus post dicemus, adhibebuntur“, vel IV 16: „Omne genus orationis . . . dignitate adficiunt exornationes, de quibus post loquemur“. Multo etiam saepius auctor disputationem ad alteram partem remove debuisse, si genera accurate voluisset describere neque satis habuisset exemplis uti. Contra in altera parte, quae est de virtutibus elocutionis, generum mentionem non fecit.

Etsi igitur praeceptioni elocutionis genera subiunxit (IV 10), tamen propriam iis dedit partem ab ipsa institutione, quam a virtutibus petitam esse demonstravimus, certis finibus segregatam.¹⁾ Cur autem advocerit genera, nemo iam quaeret, qui ex prooemio eundem ab oratore non φύσει postulare cognoverit, sed praeter artem (τέχνην) et exercitationem (ἄσκησιν) tertiam imitationem (μίμησιν I 3), cuius in provinciam genera cadunt. Itaque adeo non refellit Auctor ad Herennium eam, quam a Cicerone et Quintiliano didicimus, divisionem, ut ipse quoque ostendat genera ab ea praeciipiendae elocutionis ratione, quae virtutibus continetur, aliena esse.

Priusquam autem ad novum caput transeamus, breviter dicendum est, qua ratione virtutes per genera distributae sint. Si enim genera plenius describuntur et, quae uniuscuiusque propria sint, fuse explicantur, fieri non potest, quin nota et vulgata virtutum doctrina ad iudicium adhibeatur non secus atque iudiciis de singulis oratoribus apud Ciceronem, Dionysium, Quintilianum virtutes subesse cognovimus (c. VI).

Quintilianus autem genera tam breviter enumerat (XII 10, 58), ut virtutibus non utatur, nisi fortuito in exemplis Homericis a Stoico quodam grammatico²⁾ petitis. Ita enim de Menelao XII 10, 64: „Nam et Homerus brevem quidem cum iucunditate et propriam (id enim est non deerrare verbis³⁾) et carentem supervacuis eloquentiam Menelao dedit, quae sunt virtutes generis illius primi“. Brevitatem igitur et elegantiam primo generi adsignat, in sequenti Nestoris exemplo suavitatem (ἡδύ) medio dat generi, magnificentiam (μεγαλοπρεπές) denique grandi generi Ulixis.

Cicero quomodo virtutes inter genera distribuerit, luce clarius est ex illo Oratoris loco, quem saepe in hac disputatione attulimus (Or. 79). Atticorum subtili generi tres ex Theophrasteis virtutibus concedit καθαρόν, σαφές, πρέπον, quartam ei denegat, quae ornamenta complectitur; cuius medio generi partem quidem tribuit, grandi omnem. Itaque non omne genus sua propria virtute distinctum est, qua a ceteris, quae eam non praestent, differat. Genus grande et easdem virtutes quam subtile comprehendit et insuper apparatus oratorium, qui Theophrasti quartam implet virtutem. Cur autem Cicero medium et grande genus non ex virtutibus descriperit, ut fecit in subtili, facile intellegitur; ambo enim

1) Quo fit, ut elocutionis praeceptionem bipartire debeat. Genuina autem instituendi ratio sine dubio uniformis est.

2) De fonte Stoico egerunt Radermacher: Mus. Rhen. 52, 419, Schrader: Hermae vol. 37, 558.

3) Homerus dixit: οὐδ' ἀφαιμαρτοεπής Γ 215.

illam quartam habent, etsi eo differunt, quod alterum partem, alterum totam. Virtutibus autem ita distributis iudicium de generum principatu dilucide latum est, „siquidem quod (genus) omnes laudes habet, id est optimum“ (de opt. gen. 6).

Tum autem, cum *μύησις* ad regnum pervenerat, consentaneum erat a rhetoribus quaeri, utrum 'virtutes' elocutionis omnino ad studia discipulorum adhiberi possent, an omnem institutionem ab imitatione generum sumi oporteret. Cui quaestioni Cicero respondet De Or. III 36, antequam ad virtutes transeat. Exposuit autem praecedenti disputatione omne laude dignum esse, quod in suo genere esset perfectum (III 26 ad 34), deinde pergit: „Ex qua mea disputatione forsitan occurrat illud, si paene innumerabiles sint quasi formae figuraeque dicendi, specie disparēs, genere laudabiles, non posse ea, quae inter se discrepant, *iisdem* praeceptis atque *una* institutione formari.“¹⁾ Sed Isocratis usus exemplo probat ab eodem magistro saepe diversa esse excolta ingenia. Non secus eandem praeceptionem ad varias species dicendi posse accommodari. Videmus, quam bene Cicero in libris De Oratore simplicem praeciipiendi rationem a multiformi imitatione et variis generibus (*προαιρέσεις*) defenderit.

CAPUT VIII.

DE VIRTUTUM DICENDI CUM GENERIBUS CONFUSIONE.

Adhuc temptavimus virtutum provinciam a generibus accurate discernere et ostendere, quam certam veteres auctores inter diversas illas rationes distinctionem fecerint. Studiorum rhetoricorum indolem tibi deliberanti ultro occurrit facilem occasionem permiscendae doctrinae recentibus ingeniis esse oblatam. Revera confusas esse virtutes cum generibus ex duobus Graecis auctoribus perspicitur, Demetrium dico *περὶ ἐρμηνείας* et Dionysium, rhetorem Halicarnasensem in libro de Demosthene. Ambo plurimi esse putantur ad Theophrasti nostri doctrinam restituendam. Quam opinionem utinam falsam esse demonstraverim! De Dionysio plura erunt dicenda, sed Demetrius res non tam caute et sollerter obumbravit, ut veram Theophrasti rationem sub alieno tegmine non contingat, ut cognoscamus. Laetor me in Demetrio virorum

1) Philodemus nos docuit eiusmodi quaestiones tractatas esse ab iis, qui *artem* esse rhetoricam negabant.